

Cesare Pavese

*Umetnost življenja*¹

1935

9. oktober

Vsak pesnik je kdaj občutil stisko, začudenje in užitek. Pomemben odlomek kake pesmi nas nikoli ne očara s svojo presenetljivo spretnostjo, temveč z novostjo odkritja, ki nam ga razkriva. In čeprav nas prevzame iskrica veselja, ko ugledamo pridevnik, ki se prav posrečeno prilega samostalniku, ob katerem ni sicer še nikoli stal, nas pri tem ne presenečajo ne izbranost te zveze, ne nenaden poetov navdih, ne njegova tehnična spretnost, očara nas namreč nova resničnost, ki je ugledala luč sveta.

Morali bi se poglobiti v izredno močne podobe, kakršne so podobe žerjavov, kač ali čričkov; podobe vrtov, počestnic in vetra; podobe vola, psa, Artemide itn. Kot ustvarjene so za obsežnejša dela, saj pomenijo tisti bežni pogled, s katerim ošinememo zunanje stvari med natančnim pripovedovanjem o rečeh, za človeka zelo pomembnih. So kakor izdihljaj, olajšanje, pogled skozi okno. Videti so kot živobarvni, drobni okraski, ki so privreli iz trdnega debla in tako dokazujejo podzavestno resnobo svojega stvaritelja. Zahtevajo prirojeno nezmožnost za krajinska občutja. Odkrito in iskreno uporabljajo naravo kot sredstvo, kot nekaj

¹ Cesare Pavese: *Il mestiere di vivere*. Einaudi, Torino 1952.

manjvrednega v primerjavi s samo snovjo pripovedi. Kot nekaj sproščujočega. In to kaže razumeti z zgodovinskega vidika, kajti moja zamisel, da so podobe tudi snov pripovedi, temu nasprotuje. Zakaj? Ker sam pišem kratko poezijo. Ker v nekem pomenu vidim eno samo duševno stanje, ki se ga oprimem in ga obdelujem, ki je samo sebi vzrok in namen. In tako mi ni dano, da bi ozaljšal ritem svoje strnjene pripovedi z naravo opevajočimi izlivi¹, ki bi bili povsem prisiljeni, ampak moram, ker se pač ubadam z drugimi stvarmi, bodisi pozabiti na naravo kot gojišče podob bodisi izraziti prav to naravi vdano duševno stanje, v katerem je pogled skozi okno bistvo celotne zgradbe. Sicer pa je dovolj, da pomislimo na kakšno novejšo, obsežno zgrajeno delo – v mislih imam romane –, in že bomo v njem in v njegovih prepletajočih se krajinskih prikazih, ki izvirajo iz naše neuničljive romantične kulture, našli številne in nazorne primere za rabo podob kot česa sproščujočega.

Vse antične in moderne avtorje – kar zadeva ustvarjanje tako sproščujočih kot pripovednih podob – zdaleč prekaša Shakespeare, ki zgradi obsežno delo, le-to pa v celoti pomeni en sam pogled skozi okno; prikaže eno samo, iz brezčutne korenine človeštva vzbrstelo podobo, in hkrati zgradi celo dejanje, celoten *play*, kot podob polno interpretacijo nekega duševnega stanja. Prav gotovo je vzrok izredno učinkovita dramska tehnika, v kateri je prav vse človeško – manjvredna narava –, a v podob polnem jeziku njegovih oseb je hkrati vse tudi narava.

Pri roki ima lirične delčke, ki jih povezuje v trdno strukturo. Pripoveduje, torej, a hkrati tudi prepeva, in v tem je edini na svetu.

15. oktober

In vendar bi potreboval novo izhodiščno točko. Glede na to, da se je um že navadil na mehanizem ustvarjanja, je potreben prav tako mehaničen napor, da bi mu ušel in namesto ponavljajočih se, monotoničnih plodov duha začel proizvajati nove plodove neznanega, iz nenavadnega cepiča izvirajočega vonja. Ne gre za to, da bi moral marljivost duha nadomestiti zunanji vzgib, temveč za to, da bi se morali pomembno

¹ V rokopisu: izlivi, izdihi.

spremeniti snov in sredstva, tako da bi se znašli pred novimi problemi; ko bo izhodiščna točka jasna, se bo duh brez dvoma znova zatopil v svojo igro. Brez tega materialnega preskoka se ne bom mogel rešiti lenobne in zatorej prav tako materialne navade, da vsako situacijo poenostavim, jo skrčim v shemo in rahločutno pripovedno podobo. Potrebna bo pomoč od zunaj, da se bo čut, ki je tudi sam že postal nekaj zunanjega, odpravil v novo smer in se pripravil na nova odkritja.

Če sem ta štiri leta poezije res doživel, toliko boljše: to mi bo lahko le v korist, saj bo moje delo bolj neovrgljivo in čut za izražanje bo boljše. Na začetku se mi bo zdelo, da sem se povrnil v svoje stare čase, in prav tako se mi bo zdelo, da nimam ničesar povedati. Toda ne smem pozabiti, kako zgubljen sem bil, preden sem napisal *Južna morja*, in kako sem svoj svet spoznaval postopno, medtem ko sem ga ustvarjal. Nič prej. To pa ne pomeni, da se do danes težave niso nič povečale. V *Delati utruja* sem vlil prav vse svoje izkušnje, od dneva, ko sem prvič odprl oči, in radost ob najdbi prvega zlata je bila tolikšna, da nisem občutil nikakršne monotonije. Takrat je še vse v meni čakalo, da bo odkrito. Zdaj pa je žila že opustošena in sam sem preveč izčrpan in predobro definiran, da bi še kje našel moč in se z velikimi upi lotil novega izkopavanja. Dežela je že v celoti raziskana in izmerjena, prav dobro vem, čemu dolgujem svojo izvornost. Za nameček sem med svojimi neštetimi predpesniškimi poskusi zmečkal in zavrgel možnosti za pripoved v prozi in roman. Predobro poznam ovire na tej poti, ki sem ji odrekel že poživljajoče veselje prvega stika. In vendar jo je treba prehoditi.

28. oktober

Poezija se začne takrat, kadar kak neumnež izusti, da je morje "kot olje". To še zdaleč ni natančen opis brezvetrja, gre za užitek ob odkritju podobnosti, za dražljivost nekega skrivnostnega razmerja, za potrebo po tem, da bi ves svet vedel, da se je opazilo.

Vendar bi bilo prav tako neumno, če bi se ustavili pri tem. Če se poezija že tako začne, jo je treba tudi končati in iz teh razmerij sestaviti bogato pripoved, ki se bo primerno ujemala z vrednostnim merilom.

To naj bi bila tipična poezija, ideja. Vendar so po navadi stvaritve

zgrajene iz občutij – natančen opis brezvetrja –, ki se le sem pa tja razpršijo v odkritja odnosov. Prav mogoče, da je značilna poezija neresnična in – tako kot mi živimo tudi od mikrobov – da to, kar je bilo do danes ustvarjenega, sestoji iz čistih mimetičnih deincev (čustva), misli (logika) in zelo približnih odnosov (poezija). Popolnejša kombinacija bi bila verjetno neprebavljiva in neumna¹.

15. december

Pesmi zlagam tako, kot si – če mi tega ne bi dokazala izkušnja – nikoli ne bi mogel predstavljati. Medtem ko se ubadam z brezoblično sugestivno situacijo, sam pri sebi brundam kakšno misel, ki se uteleša v odprtem, zmeraj enakem ritmu. Različne besede in vezi med njimi vlivajo barve in z njimi vse bolj določeno značilnost novemu muzikalnemu sklopu. Večji del je tako opravljen. Zdaj se moram le še vrniti k tem dvem, trem stihom, ki so skoraj vedno že na tej stopnji dokončni in začetni in ki jih toliko časa trpinčim, zaslišujem ter na vse mogoče načine razvijam, dokler ne najdem pravega. Nato lahko iz tega jedra povlečem celo pesem. In vsak nadaljnji stih ga vedno natančneje določa in tako izključuje vedno večje število domišljjskih zablod. Vse dotlej, da so notranje možnosti izhodiščne točke do potankosti razkrite in obdelane po mojih najboljših močeh; obenem pa se mi pod peresom porajajo vedno nova ritmična jedra, prepoznavna v različnih, edinstvenih pripovednih "podobah"; in tako se, že malo naveličan, saj mi je zanimanje že skoraj splahnelo, dokopljem do zadnjega, sklepnega stiha, ki je po navadi širok in umirjen, se navezuje na začetek in bežno preleti različna jedra. Je to Stendhalova kristalizacija? Pred menoj se razteza ritmična celota – polna barv, pokrajin, izbruhov in olajšanj –, v kateri se trenutki odkrivanja in napredovanja – torej jedra – izmenjujejo, žarijo, obdarjeni so z večnim življenjem zaradi ritmične krvi, ki se povsod pretaka. Požvižgam se na to in skušam misliti na druge stvari, pa vendarle mi ta skrivnostnost vzbuja smehljaj.

¹ Besedi "in neumna" sta pripisani s svinčnikom.

1936

16. februar

Po naključju sem začel in končal *Delati utruja* s pesmimi o Turinu, natančneje, o Turinu kot kraju, iz katerega se vračaš, ter o Turinu kot kraju, v katerega se vračaš. Rekel bi, da knjiga predstavlja S. Stefano Belbo, ki se je razširil do Turina in ga osvojil. To je le ena izmed mnogih razlag za "pesnitev". Dežela postane mesto, narava postane človeško življenje, deček postane mož. Tako vidim, da je "od S. Stefana Belba do Turina" cel mit, zajema vse pomene, ki sem se jih lahko domislil za to knjigo.

Prav tako čudno je, da pesmi, ki sem jih napisal po zadnji od *Pokrajini*, prav vse govorijo o čem drugem, ne o Turinu. Zdi se, da me naključje želi naučiti spreminjati svojo nesrečo v odločilen preobrat v poeziji.

Če bi se oddaljil od Turina in z njim povezanih igric, bi to pomenilo, da si moram zgraditi neki nov svet, ki bi kot po navadi temeljil na nekem točno določenem obdobju bolečine in molka. Saj bo vse, kar bom napisal v teh mesecih mrzličnega brezdelja, za prihodnost zmeraj le "nekaj čudnega", in sicer molk. V teh mesecih se podirajo številne vrednote preteklosti, propadajo notranje navade, namesto njih pa se – na velikansko srečo – ne pojavlja nič novega. Navaditi se moram sprejemati to ničevo propadanje, to utrudljivo nekoristnost, kot blagoslovljen dar – kakršnega so samo pesniki deležni – kot zastor pred predstavo, ki se bo morala znova začeti. Naj bom bolj jasen. Vračam se v zapredenost svojega otroštva, bolje rečeno, nezrelosti, z vsemi takratnimi nerodnostmi in obupom. Znova postajam človek, ki še *ni* napisal *Delati utruja*. Ko si cele ure grizem nohte, obupujem nad ljudmi, omalovažujem svetlobo in naravo, kadar me plašijo še vedno grozljivi strahovi iz otroštva, se vračam v svoja dvajseta leta. Sicer ne poznam sveta, ki se razteza onstran tega morja, a vsako morje ima še en breg, bom že nekje pristal. Sedaj se zmrdujem nad življenjem, zato da ga bom lahko znova okusil.

Gotovo je, da se pesmi, ki sem jih nazadnje napisal – *Besede*, *Drugi časi*, *Poetika*, *Mit*, *Preprostost*, *Spomin*, *Očetovstvo*, *Instinkt*,

Tolerantnost, Zvezda danica – duhovno ujemajo s pesmimi *Kozlovski bog, Balet, Dinine misli, Ljubosumje, Ustvarjanje, Potem, Agonija* in z drugimi, pozabljenimi: to bo *Epavesova* pesmarica, ne pa delo moje prihodnosti.

Prihodnost bo zrasla iz dolgotrajne bolečine in dolgotrajnega moka. Predpostavlja obdobje tolikšne nevednosti in zgubljenosti, da bo to že ponižnost, odkrivanje novih vrednot torej, popolnoma nov svet. Le eno prednost bom imel v primerjavi s svojimi dvajsetimi leti, in sicer že navajeno roko oziroma podzavesten čut. Moja šibka točka pa bodo že požeta polja in porabljene zaloge.

Vendar se bo – kolikor vem – novo ustvarjanje začelo, šele ko bo bolečina izginila. Za zdaj si lahko le belim glavo z estetiko in problemom enotnosti ter se ubadam z vprašanjem, kako naj se rešim bolečine.

22. april

V resnici še nič zemeljskega ni oplazilo mojega duha, tako da bi se kot snop žarkov razpršilo po strukturi nadtelesne resničnosti, ki ga sestavlja. Nisem se še prikopal do sivega, večnega okostja, ki je pod njim.

Videl sem barve, duhal vonjave in ljubkoval kretnje, pri tem pa me je zadovoljevalo povzdigujoče in prerojevalno veselje. Šalil sem se kakor s prijatelji in užival sam.

Nisem poznal premišljene besede. Moje besede so bile samo občutja. Moji portreti so bili le slike, ne drame. Zapičil sem se v figure, jih toliko premleval in ogledoval, da sem jih preoblikoval v novo, posrečeno podobo. Poenostavil sem svet, iz njega naredil banalno razstavo gibov moči ali užitka. Predstava o življenju je na tistih straneh in ne življenje samo. Vse je treba začeti znova.

1937

27. september

Razlog za to, da so ženske že od nekdej "grenke kot smrt", da

brodijo v pregrehah, da so zlobne, da so kot Dalila itn., je samo eden: moški – če le ni evnuh – vedno ejakulira, ob kateri koli ženski, ženske pa le redko dosežejo vrhunec osvobajajočega užitka, in to ne z vsakim moškim in pogosto ne z oboževanim moškim – prav zato, ker je oboževan – in če ga že kdaj dosežejo, ne sanjajo več o ničemer drugem. V svoji žgoči – povsem upravičeni – želji po užitku so pripravljene storiti kakršno koli umazanijo. *Prisiljene so* jo storiti. To je največja tragedija našega življenja in za moškega, ki ejakulira prehitro, bi bilo bolje, da se sploh ne bi rodil. To je napaka, zaradi katere se je vredno ubiti.

29. november

Kako naj me v kakšnem meglenem in sončnem jutru ne preseneti misel, da je bilo vse, kar imam, le dar, zelo velik dar? Da sem se iz nič svojih prednikov, iz tistega sovražnega ničā, nenadoma pojavil in zrasel jaz sam, z vsemi svojimi podlostmi in častnimi dejanji, in se, skozi muke in težave, prebil mimo vsakršne tvegane situacije ter dokopal do današnjega dne, močan in stvaren, na poti pa spoznal njo samo, še en čudež ničā in naključja? In da je bilo vse, zaradi česar sem ob njej užival in trpel, le dar, velik dar?

1938

25. februar

V premoru med vihranjem strasti – danes – zadnjič? – se znova porodi želja po poeziji. V počasnosti, medlosti tihega upadanja se poraja želja po prozi.

/.../

26. maj

/.../

Pravzaprav je edini razlog, da venomer mislimo na svoj lastni jaz, to, da moramo s svojim lastnim jazom prebiti dosti več časa kot s komer koli drugim.

/.../

19. september

Ljudje, ki žive razburkano notranje življenje, pa ga ne skušajo izliti v govore ali pisanje, so prav preprosto ljudje, ki ne živijo razburkanega notranjega življenja.

Dajte samotarju družbo in bo govoril več kot kdor koli drug.

9. oktober

Umetnost, da razviješ *motivčke*, zato da se odločiš narediti velika dejanja, ki so ti potrebna. Umetnost, da te nikoli ne ponižajo odzivi drugih ljudi, ker se zavedaš, da sodba o vrednosti kakega občutja pripada tebi, saj ga občutiš ti in ne tisti, ki se vmešava. Umetnost, da sam sebi lažeš in veš, da lažeš. Umetnost, da zreš ljudem, in seveda tudi sebi, naravnost v obraz, kot da bi šlo za osebe ene tvojih zgodb. Umetnost, da se vedno zavedaš, kako nisi ničesar vreden in kako tudi nihče drug ni ničesar vreden, zato si več vreden kot vsi drugi, preprosto zato, ker si to ti. Umetnost, da na žensko gledaš kot na štruco kruha: gre za premetenost. Umetnost, da se bliskovito spustiš globoko do dna bolečine, zato da te brčnejo nazaj na plano. Umetnost, da sebe zamenjaš s komer koli drugim in ugotoviš, da kdor koli drug misli samo nase. Umetnost, da vsako svojo kretnjo pripišeš komu drugemu, da ti je v hipu jasno, ali je smiselna.

Umetnost, da ne potrebuješ umetnosti.

Umetnost, da si sam.

8. november

Nemogoče je poznati svoj slog in ga hkrati uporabljati. Vedno uporabljamo kakšnega izmed že znanih slogov, a nezavedno, in tako oblikujemo nov, trenutku primeren slog. Ta je del sedanjosti, spoznamo pa ga, šele ko je že del preteklosti in torej dokončen, ko se ga znova lotimo zato, da ga interpretiramo, se pravi, si skušamo razložiti, kako je zgrajen.

To, kar pišemo, je vedno slepo. V tem trenutku še ne moremo

vedeti, ali se nam je posrečilo (ali se nam bo torej pozneje, ob vnovičnem branju, zdelo dobro napisano). Enostavno to doživljamo in jasno je, da vse pretkane, iznajdljive poteze pripadajo nekemu drugemu, že prej ustvarjenemu slogu, ki je sedanjemu tuj.

Pisati pomeni uporabljati in izrabljati slabe slogovne tehnike. Vračati se nazaj k že napisanemu in popravljati je nevarno, saj bi se začele prekrivati različne stvari.

Da torej ne obstaja nobena tehnika? Obstaja že, toda vsak nov sad, in le ta je pomemben, pomeni korak naprej v tehniki, ki smo jo že poznali, in z vsakim potegom peresa nevede vplivamo na zorenje njegovega mesa.

To, da poznamo neki slog, pomeni, da smo razkrili del svoje lastne skrivnosti. In da smo si prepovedali še naprej pisati v tem slogu. Prišel bo dan, ko bomo razkrinkali že vso svojo skrivnost, in takrat ne bomo znali več pisati, ne bomo znali ustvariti nobenega sloga več.

3. december

Ko beremo, ne iščemo novih idej, temveč misli, o katerih smo sami že razmišljali in ki so tako, črne na belem, tudi uradno potrjene. Zadenejo nas drugih avtorjev besede, ki pa odzvanjajo v prostoru, ki je že naš – ki ga že doživljamo – in nam tako, da ga polnijo s svojim tonom, dopuščajo možnost iskanja novih navdihov v naši notranjosti.

Kako pomembna je misel, da je vsak *trud* zaman! Dovolj je, da pustimo svojemu jazu priplavati na površje, mu stopimo naproti in ponudimo roko, *kakor da bi šlo za koga drugega*: da zaupamo misli, da smo bolj dokončni, kot se tega zavedamo.

1939

14. december

Potrebujemo tako bogastvo izkustev realizma kot globino občutij simbolizma.

Vsa umetnost je vprašanje ravnotežja med dvema nasprotjema.

1940

22. februar

Ta dnevnik naj bi bil pomemben zaradi nepredvidenega razcvetanja misli in konceptov, ki samo po sebi, samodejno, zaznamuje pogloblitve smernice tvojega notranjega življenja. Vsakič znova poskušaš dojeti, kaj misliš, a šele *après coup* sem pa tja zaslediš stične točke z davno minulimi dnevi.

V tem je izvornost pričujočih strani: dopustiš, da se struktura gradi sama od sebe, medtem ko se *objektivno* soočaš s svojim duhom.

Nekakšna metafizična zaupnost je v tem upanju, da se bo psihološko pogojeno zaporedje tvojih misli res izoblikovalo v kakšno strukturo.

/.../

30. oktober

Bolečina ni nikakršen privilegij, znamenje časti ali spomin na Boga. Bolečina je divja, zverinska reč, banalna in neutemeljena, kakor zrak naravna. Je neotipljiva, izmakne se vsakemu prijemu in vsaki bitki; živi v času, je čas sam; če se izraža s sunki in kriki, je to samo zato, da bo trpeča oseba le še bolj neboljena v naslednjih, predolгих trenutkih, v katerih podoživlja minule in pričakuje nadaljnje muke. Ti sunki ne pomenijo prave, zaresne bolečine, so le trenutki živosti, ki so si jih živci zamislili z namenom, da bi lahko občutili *trajanje* resnične bolečine, to skrajno zoprno, obupno trajanje, neskončno trajanje časa – bolečine. Kdor trpi, nenehno pričakuje – pričakuje sunek, pričakuje naslednji sunek. V nekem trenutku bi raje doživljal grozo krika, kot pa nanjo čakal. V nekem trenutku bi brez potrebe kričal, da bi le pretrgal tok časa, da bi le začutil, da se *nekaj dogaja*, da se je večno trajanje zverinske bolečine za trenutek ustavilo – pa čeprav zato, da bo potem še bolj žgoče.

Kdaj pa kdaj posumiš, da je tudi smrt – pekel – eno samo pretakanje bolečine, tokrat brez sunkov, brez glasu, *brez trenutkov*, ves čas in celo večnost, tako zelo neskončno kot pretakanje krvi v telesu, ki ne

bo več umrlo.

Moč brezbržnosti! – je tista, zaradi katere se kamenje v milijonih let ni prav nič spremenilo.

1942

12. februar

Moderna umetnost pomeni – če je kaj vredna – vrnitev v otroštvo. Njen stalni motiv je odkrivanje novih stvari, odkrivanje, ki se lahko, v najčistejši obliki, zgodi samo v spominu na otroštvo. To je posledica zavedanja modernega umetnika (historizem, pojmovanje umetnosti kot samozadostne dejavnosti, individualizem), zavedanja, imenovanega *all-pervading*, zaradi katerega umetnik že od šestnajstega leta naprej živi v stanju nenehne napetosti¹ – v stanju, ki torej ni več pripravljeno na nenasitno sprejemanje, ni več naivno. A v umetnosti se dobro izraža samo to, kar je bilo naivno sprejeto. Umetnikom ne preostane drugega, kot da se obrnejo in iščejo navdiha v obdobju, ko še niso bili umetniki, to je v otroštvu.

4. maj

V nemiru in naporu pisanja nas podpira gotovost, da bo na strani ostalo kaj neizrečenega.

1943

11. september

Lastnost, ne bi rekel poezije, temveč pravljice (mita), je posvetitev *edinstvenih krajev*, povezanih z nekim dejstvom, nekim velikim dejanjem, nekim dogodkom. Le enem izmed vseh poznanih krajev pripišemo absoluten pomen in ga tako oddaljimo od drugih. Nato iz njega

¹ V rokopisu: učinkovitosti, napetosti.

vzklijejo imena, svetišča, zemljepisni pridevki.

Kraji iz otroštva se povrnejo v spomin vsakogar, enako posvečeni; v teh krajih so se dogodile stvari, zaradi katerih so postali edinstveni, in tako smo se med mnogimi na svetu odločili prav zanje ter jih zaznamovali s tem mitičnim (a ne še poetičnim) pečatom.

Ta edinstvenost kraja je, med drugim, del tiste splošnejše enotnosti giba in dejanja, ki sta absolutna in *zatorej* simbolična, enotnosti, na kateri temelji mit. (Narediti kako stvar le kdaj pa kdaj, zato je ta že pridobila in še naprej pridobiva nove pomene, prav zaradi te svoje nič več realistične trdnosti.) V realnosti nista noben gib in nobeno dejanje vrednejša od drugih. V mitu (simbolu) pa obstaja cela hierarhija. In to je razlog, da se dandanes mnogi umikajo v naturalizem in ustvarjajo mite tako, da se zatekajo k svojemu otroštvu.

17. september

Planjava sredi gričevja, ki jo sestavljajo travniki in drevesa kot zaporedno postavljene kulise, sredi katerih se odpirajo široke jase, te v zgodnjem septembrskem jutru, ko iz tal puhti rahla meglica, zanima zaradi svoje očitne vloge *svetega kraja*, ki jo je prav gotovo igrala nekoč v preteklosti. Na jasah prazniki, cvetje, žrtvovanja, na meji misterija, ki se grozeče tihotapi med gozdnimi sencami. Tam, na prehodu med nebom in deblom, bi se lahko vsak hip pojavil bog. *Mitični kraj* ni tisti edinstveni, eni sami osebi pripadajoči kraj, kot so to svetišča in podobno (popravi napisano 11. septembra), temveč kraj, poimenovan s splošno, vsem poznano besedo, *travnik, gozd, jama, plaža, jasa*, besedo, ki se v svoji nedoločenosti nanaša na vse *travnike, gozdove* itn. in jih vse oživlja s svojim simboličnim drgetom.

Tu je spet očitno, da ima vrnitev v otroštvo moč potešiti žejo po mitu. Travnik, gozd, plaža iz otroštva niso le ene izmed mnogih realnih stvari, temveč so *pojem* travnika, *pojem* plaže, ki se nam je razodel kot nekaj absolutnega in tako vplival na izoblikovanje naših transcendentnih predstav. To, da so se pozneje te transcendentne oblike obogatile z usedlinami spominov, kaže šteti za *pesniški* zaklad, ki je nekaj povsem drugega kot njihov prvotni, mitični pomen.

Skratka, "razlogi, da so nekateri kraji iz otroštva postali edinstveni"

(glej prvi stavek pri 11. septembru), se združujejo v enem samem: izoblikovanje transcendentnih predstav.

Je to dovolj v zameno za spreletavanje verskega srha?

1944

29. januar

Kadar prosimo za milost, se ponižamo in odkrijemo intimno sladkost božjega kraljestva. Skoraj že pozabimo, za kaj smo prosili: želeli bi si kar naprej uživati v tem prekipevajočem božanstvu. To je prav gotovo *moja* pot k veri, vernost po moje. Odpovedati se vsemu, potopiti se v morje ljubezni, zgruditi se pred samo slutnjo te možnosti. Najbrž je vse v tem: v tem trepetajočem "ko bi bilo res!" Ko bi zares bilo res ...

17. julij

Opisi narave in opevajoči prikazi naše stvarnosti in sveta zastrupljajo umetniška dela zaradi zmotnega prepričanja, da lahko tako delo, ki naj bi se štel za eno izmed mnogih naravnih reči, to postane, če se jih v njem zrcali več, kot je mogoče. Vendar *narava* zrcala ni v podobah, ki iz njega sijajo, v tem je le njegova *namembnost*.

Kadar pravimo, da je poezija ritem in ne posnetek, podajamo samo definicijo njene narave. In prav zato si prizadevamo našo poezijo čim bolj očistiti predmetov. Naša poezija naj se uveljavi kot predmet sam, kot besedno *bistvo*. D'Annunzиеva in nasploh dekadentna besedna čutnost še vedno meša bistvo s telesom stvari. Sloni na univerzalni onomatopiji. Naš način izražanja pa je čist in suh, njegov ritem izvira iz nečesa precej skrivnostnejšega od samega zvena stvari: skorajda se ne zaveda samega sebe in je, če že moram vse povedati, izraz nejevolje. Zato smo nemirni: sumničavi smo do besede, ki pa hkrati pomeni našo edino realnost. Iščemo bistvo nečesa, kar nas ne prepriča: zato oklevamo in trpimo.

Tudi moja knjiga – *Delati utruja* – je to neopazno počela. Prebijala se je k predmetu prek čiščenja besede, težila je torej k bistvu, ki ni bilo več v predmetu in verjetno tudi v besedi ne. Hotela je ritem – ne pesmi

ne besedne čutnosti. Zato se je izogibala melodičnemu stihu in se ubadala z nevtralnimi besedami. Zagrešila je le to napako, da jo je zaneslo v "pogovorno" obarvane izraze, ki le drugače odsevajo naravo. Pa tudi teh se je polagoma osvobodila, pod prisilo ritma, ki je stvarnost bolje osvetljeval. Nato pa smo pri proznih delih spet pristali v pogovornem izrazju. Zakaj? Ker pri njih ni bilo ritmične podlage. Zdaj pa je problem, kako naj se dokopljemo do bistva, če ta podlaga obstaja.

Življenje podzavesti. Delo, ki se nam ga posreči narediti, je zmeraj *nekaj drugega*. Gremo naprej, od nečesa drugega k nečemu drugemu, notranji jaz pa ostaja nedotaknjen; če se zdi izčrpan, je to samo zaradi napora, ki ga potrese in pomeša kakor vodo, ki se najprej skali, nato pa znova zbistri, da se njeno dvoumno dno še naprej tako lepo vidi. Nikakor ga ni moč spraviti na površje; površje je zmeraj samo ničeva igra odsevov *nečesa drugega*.

1945

22. november

Ne moremo se osvoboditi kake zadeve tako, da se ji izogibamo, ampak le tako, da se z njo spopademo.

1946

22. februar

Spet si prišel proti večeru sam naokoli, v to majhno kinodvorano, sedel v kot, kadil, okušal življenje in konec dneva. Film gledaš kot otrok – zaradi pustolovščine, zaradi drobne estetske oziroma asociativne emocije. In uživaš, neznansko uživaš. Tako bo tudi pri sedemdesetih letih, če jih boš dočakal.

31. marec

Modrost usode je pravzaprav naša lastna modrost. Saj jo vendarle spremljamo in se pri tem nenehno zavedamo tistega, kar navsezadnje le

smemo storiti. Kljub vsem mogočim skušnjavam se nikoli ne zmotimo. Vedno delujemo tako, kot nam je usojeno. To dvojje je eno in isto.

Napake dela tisti, ki še ni dojel svoje usode. Se pravi, da še ni dojel rezultante vse svoje preteklosti – ki mu zaznamuje prihodnost. Pa če jo je dojel ali ne, zaznamuje mu jo prav tako. Vsako življenje je prav to, kar naj bi bilo.

4. maj

Lepo je pisati, ker pri tem doživljaš dvojno veselje: govoriš sam s seboj in hkrati celi množici.

Če bi se ti posrečilo pisati, ne da bi kar koli zradiral, ne da bi se kadar koli vrnil k že napisanemu, ne da bi kar koli popravil – bi te to sploh še veselilo? Lepota je v tem, da se brusiš in v popolnem miru pripravljaš, da postaneš kristal.

19. junij

Jaz začnem pisati pesmi, ko je igra že izgubljena.

Še nikoli se ni zgodilo, da bi pesem kaj spremenila.

27. junij

Pisateljova skušnjava

Napisati nekaj, po čemer se počutiš kot še tresočča se in rahlo kadečča se, pravkar sprožena puška, si popolnoma izpraznjen in razbremenjen, ne le vsega, kar veš o sebi, temveč tudi tistega, kar sumiš, kar se ti le dozdeva, svojih trzljajev, izmišljij, podzavesti – narediti to po dolgih dnevih naporov in napetosti, pazljivosti in drgetanja in nenadnih odkritij in neuspehov in strnjenja vsega življenja v tej točki – zavesti se, da je vse to ničvredno, če ni človeškega giba, besede, bližine, ki bi to sprejela in segrela – in umreti od mraza – govoriti v pustinjo – biti noč in dan sam kot mrlič.

27. oktober

Kar se enkrat zgodi, se dogaja zmeraj. Razen zunanjih posegov. Ampak v tem primeru gre za negativne reči.

(Nekdo se bo vedno obnašal enako.

Paraliziran bo in ne bo več mogel.

Ne bo počel kako drugače, ničesar ne bo počel.)

Zdaj že vem, da ti *dnevniški zapiski* niso pomembni zaradi svojega eksplicitnega odkrivanja, temveč zaradi razpoke, ki jo odpirajo v mojem, nekje v podzavesti spravljenem načinu življenja. To, kar povem, ni resnično, ampak izdaja – že samo zato, ker to povem – mojo pravo bit.

1947

12. april

/.../

Sam si in tega se zavedaš. Rojen si, da živiš pod varstvom osebe, ki bi te držala pokonci in opravičevala tvoja dejanja, a bi bila tako prijazna, da bi ti dovoljevala tvoje blaznosti in ti dajala občutek, da boš lahko sam samcat spremenil svet. Nikoli ne najdeš osebe, ki bi vse to prenesla. Zato trpiš, ko se s kom razideš, ne zaradi občutljivosti. Zato zameriš tistemu, ki odide; zato s tako lahkoto najdeš novega gospodarja, ne zaradi svoje dobrote. Ženska si in kot ženska si trmast. A sam sebi ne zadoščaš in tega se zavedaš.

18. avgust

Eno samo delo ničesar ne reši, tako kot tudi delovanje cele generacije ničesar ne reši. Sinovi – naš jutri – vedno začno vse znova in se veselo požvižgajo na svoje očete in na to, kar je bilo že storjeno. Laže bi bilo sprejeti sovraštvo, upor proti preteklosti kot pa to lahkotno brezbriznost. Sreča nekdanjih časov je bila v njihovem ustvarjanju, ki se je vedno opiralo na preteklost. Tu tiči skrivnost njihove neprekosljive popolnosti. Ker bogastvo kakega dela – kake generacije – vedno temelji

na preteklosti, ki je v njem zajeta.

1948

23. marec

Čemu večnost? Niti razumemo ne, kaj to je. Pripomba, da bi se z mislimi takoj pognali čez mejo obstajanja, pa kjer koli že bi si jo začrtali, izzove odgovor, da to še ne dokazuje, da *tam* čez dejanska stvarnost tudi je; misleči kvadratega na krogli vedno skoči čez, to pa še ne pomeni, da ima krogla zanj kakšno mejo. Taki pač smo, naša pamet vedno skače nekam čez – in to je vse – to pa še ne pomeni, da čas zares obstaja, in tako lahko problem naše minljivosti mirno odpade.

Pa še – kako to, da smo, če časa ni, ustrojeni po časovni shemi? In če je resničnost zmeraj ista in negibna, kako to, da smo mi vedno drugačni in gibljivi?

3. julij

Težava je v tem, da ne verjamemo več v razlikovanje med svetimi in posvetnimi stvarmi. (Svete stvari naj bi bile nabite z močjo, edinstvene, mitične). Torej je vse bodisi posvetno (mehanični materializem) bodisi sveto (reformirano krščanstvo – duha, ne besede).

Askeza, torej oddaljevanje od posvetnega in približevanje svetemu, tako spremeni svojo podobo. Oddaljiti se moramo od *vsega*, zato da se približamo *vsemu*. Vse stvari moramo užiti na posveten način, a s sveto odmaknjenostjo. S čistim srcem.

1949

19. januar

Cecchijeva recenzija, De Robertisova recenzija, Cajumijeva recenzija. Posvetili so te sami veliki obredniki. Pravijo ti: štirideset let si star in uspelo ti je, najboljši si v svoji generaciji, prišel boš v zgodovino, nenavaden si in izviren ... Si sanjal še o čem drugem pri svojih dvajsetih letih?

Ja in? Pa ja ne bom rekel, da je "vse tukaj in zdaj?" Vedel sem, kaj hočem, in vem, koliko je to vredno danes, ko to imam. A to ni vse, kar sem hotel. Hotel sem nadaljevati, iti še dlje, pogoltniti še eno generacijo, postati večer kakor grič. Nikakršnega razočaranja, torej. Le potrditev. In z jutrišnjim dnevom (če bom še vedno pri zdravju) bom tako nadaljeval, brez omahovanja. Ne pravim, da bom začel, saj nihče nikoli ne začenja. Vedno obstaja neka preteklost, in tudi to se je enkrat prvič pojavilo. Jutri se bom spet zagrizel, kot včeraj.

Ampak, kakšen nos, kakšno naključje, da se volja ujema z usodo!

27. februar

Jasna, čista, ostra noč. Nekoč mi je razvnela čustva. Danes ne. Spomniti se moram na to in si reči, da "je kot nekdanj", če jo želim začutiti. Pa tudi tista žgoča želja, da bi se izrazil, da bi se uveljavil, me ne prevzame več. Je tako zaradi večnega nemira, tesnobe ob vsem, kar se je že dogodilo, in ob pretečem propadu? Je tako zaradi starosti, zaradi slave – samozavesti, ki sem jo zvečine že dosegel?

V resnici mi edini pravi navdih, ki se me dotakne, ki me strese, pričara narava, v gričevje strmeč pogled. In ker se moja misel ne posveča takim temam, temveč človeku, meščanskim in moralnim igriscam, no, zato pa se je domišljija tako polenila.

28. november

Dogaja se mi ponoči, ko počasi tonem v dremež. Vsak ropot – škripanje lesa, trušč na cesti, oddaljen in nepričakovan krik – me vsrka kakor vrtinec, nenaden, valujoč vrtinec, v katerem se mi sesujejo možgani in sesuje se svet. V takem trenutku pričakujem potres, konec sveta. Ali je to posledica vojne, bombnih napadov? Ali to pomeni, da se končno zavedam možnosti vesoljnega potopa? Izčrpanost – to je beseda – a le kaj pomeni? Prijetno je, na rahlo, kakor v pijanosti se zdrznem in se s stisnjenimi zobmi prebudim. Kaj pa, če se nekega dne ne bom mogel več prebuditi?

1950

9. marec

Utrip srca, drgetanje, neskončno vzdihovanje. Še mogoče v mojih letih? Nič drugače se mi ni dogajalo pri petindvajsetih. In vendar je v meni še nekaj občutka za zaupnosti, za (neverjetno) umirjeno upanje. Tako dobra je, tako mirna, tako potrpežljiva. Kot ustvarjena zame. Konec koncev me je ona poiskala.

In zakaj si nisem upal že v ponedeljek? Iz strahu? /.../ To je grozovit korak.

22. marec

Nič. Nič ne piše. Morda je umrla.

Moram se navaditi in živeti, kot da je to normalno.

Koliko stvari ji nisem povedal. Pravzaprav sedanji strah, da jo izgubim, ni toliko vznemirjenje, ker bi si jo hotel "prilastiti", temveč strah, da ji vseh teh stvari ne bom več mogel povedati. Katere so vse te stvari, zdaj ne vem več. Vse pa bi kot hudournik pridrlo iz mene, če bi bil ob njej. To je ustvarjalno stanje. O bog, daj, da jo spet najdem.

23. marec

Ljubezen je res največja potrditev. Želimo *biti*, želimo *veljati*, želimo – če že moramo umreti – umreti z velikimi častmi, z velikim hrupom, skratka, *ostati*. In vendar se ji vedno pridružuje želja po smrti, po izgintotju: morda zato, ker je ljubezen tako vzvišena različica življenja, da bi življenje, če bi iz nje izginilo, doživelo samo še večjo potrditev?

25. marec

Ne ubijamo se iz ljubezni do *neke* ženske. Ubijamo se, ker nas ljubezen, katera koli ljubezen, razkrije v vsej naši goloti, bedi, neboglje-

nosti, niču.

8. maj

Začeli so se sklepní takti trpljenja. Vsak večer, že ob prvem mraku, tesno v mojem srcu – do noči.

27. maj

Blaženost let 1948 in 1949 je povsem minila. Za tem olimpijskim zadovoljstvom sta se skrivala nezmožnost in zavračanje možnosti, da bi se za kaj zavzel. Zdaj sem, po svoje, zašel v vrtinec: ogledujem si svojo nezmožnost, čutim jo v kosteh, in zavzel sem se za svoje politične odgovornosti, ki me dušijo. Odgovor je en sam: samomor.

16. avgust

/.../

Zakaj umreti? Še nikoli nisem bil tako živ kot sedaj, še nikoli tako mladostniški.

Ničesar ne prištevamo k drugemu, k minulemu. Vedno začenjamo znova.

Klin se s klinom zbija. Toda iz štirih klinov nastane križ.

Svojo družbeno vlogo sem že odigral – kolikor sem mogel. Delal sem, ljudem sem dal poezijo, z mnogimi sem si delil muke.

17. avgust

Samomori so bojazljivi umori. Mazohizem namesto sadizma.

Užitek je briti se po dveh mesecih zapora. Briti se sam, pred ogledalom, v hotelski sobi, zunaj pa morje.

Prvič pišem pregled leta, ki se še ni izteklo.

Sem torej kralj svojega poklica.

V desetih letih sem naredil vse. Če samo pomislim na tedanje negotovosti.

Živim pa bolj obupano in zgubljeno življenje kot tedaj. Le kaj sem spravil skupaj? Nič. Kakšno leto se nisem menil za svoje napake, živel sem, kakor da jih ne bi bilo. Vedel sem se stoično. Je bilo to herojstvo? Ne, saj se nisem kaj dosti trudil. Potem pa, ob prvem napadu "nemirne tesnobe", sem znova zabredel v živi pesek. Že od marca se v njem otebam. Imena niso pomembna. To niso le od sreče in naključij odvisna imena – če ne tista, pa katera druga? Še zmeraj pa velja, da zdaj vem, katero je moje največje zmagoslavje – vendar pa temu zmagoslavju manjka meso, manjka mu kri, manjka mu življenje.

Ničesar več si ne morem želeti na tem svetu razen tistega, česar po petnajstih letih neuspehov zdaj zagotovo ne morem več dobiti.

To je pregled leta, ki se še ni končalo, ki ga ne bom končal.

In ti se čудиš, da hodijo ljudje mimo tebe in ne vedo, ti sam pa hodiš mimo mnogih ljudi in ne veš, te ne zanima, kakšne so njihove muke, rak, ki jih skrivoma razjeda?

18. avgust

To, česar se po tihem najbolj bojimo, se vedno zgodi.

Pišem: O, Ti, bodi usmiljen. In potem?

Le malo poguma je potrebnega.

Bolj ko je bolečina določena in ostra, bolj se življenjski nagon upira, in že je tu misel na samomor.

Zdelo se mi je enostavno, če sem tako pomislil. In vendar so to celo ženske storile. Potrebna je ponižnost, ne pa vzvišenost.

Vse to je ogabno.

Nič besed. Poteza. Ne bom več pisal.

Prevedla Nada Prodan